

УДК 347.123

Длугопольська Тетяна Ігорівна –
викладач кафедри правового регулювання
економіки та правознавства юридичного факультету
Тернопільського національного економічного університету

Dluhopolska Tetiana Ihorivna –
lecturer at the department of legal regulation of
economy and law of Law Faculty of
Ternopil National Economic University
(11, Lvivska Street, Ternopil, Ukraine)

Репродуктивні права та їх місце в системі особистих немайнових прав фізичних осіб

Стаття присвячена визначенню правової природи та місця репродуктивних прав фізичних осіб в системі особистих немайнових прав. В статті аналізуються погляди різних науковців, які займаються цією проблематикою, наводиться визначення репродуктивних прав, а також досліджуються їх окремі види і особливості реалізації.

Ключові слова: репродуктивні права, репродуктивне здоров'я, особисті немайнові права, право на репродуктивний вибір, право на життя, право на охорону здоров'я.

Статья посвящена определению правовой природы и места репродуктивных прав физических лиц в системе личных неимущественных прав. В статье анализируются взгляды различных ученых, занимающихся данной проблематикой, приводится определение репродуктивных прав, а также исследуются их отдельные виды и особенности реализации.

Ключевые слова: репродуктивные права, репродуктивное здоровье, личные неимущественные права, право на репродуктивный выбор, право на жизнь, право на здравоохранение.

Dluhopolska T.I. Reproductive Rights and their Role in the System of Private Non-property Rights

The article deals with the issue of nature and role of individual's reproductive rights in the system of private non-property rights, because legal regulation of possibilities, which are fixed on the human's ability to reproduce and ensure their implementation, is insufficient and unstructured. The views of different scientists at reproductive rights are analyzed in the article. As definition of private reproductive rights is not provided in Ukraine we illustrated this category in the article. The article also defines general principles of exercise and protection of reproductive rights, which can be characterized as individual's moral rights to perform and protect reproductive health, make free decisions regarding birth or refusal from birth of children, as well as medical, social, information and advisory assistance in this area. It is emphasized that they have a comprehensive set of individual capabilities, aimed at ensuring reproductive functional right of humans.

The article deals with the study of legislative strengthening of reproductive rights in the current Ukrainian law system and normative regulation of this process on the international level. The article provides examples of countries that fixed individual's reproductive rights in specific legislation acts. It is also highlighted several areas of understanding of the nature and role of reproductive rights in the system of private non-property rights in the contest of civil science – they have separate independent nature, close connection with the right to life and considered as part of the right to health.

The basic types of reproductive rights are investigated in the article, including the right to artificial insemination, surrogacy, sterilization, prevention and treatment of infertility, abortion, organ donation and reproductive cells, the use of contraception, the right to reproductive choice, the right to reproductive health, right to information about reproductive rights, the right to privacy to implement reproductive rights and others. The necessity to adopt the special legislative act in the sphere of reproductive rights and reproductive health has been proved.

Keywords: *reproductive rights, reproductive health, private non-property rights, right to reproductive choice, right to health, right to life.*

Постановка проблеми. Проблема закріплення і захисту репродуктивних прав громадян останнім часом набуває особливого значення для українського суспільства, зокрема, у зв'язку з демографічною кризою, що має місце в нашій країні. Не менш важливим питанням є визначення правової природи цих прав в цивілістичному аспекті, оскільки охорона репродуктивного здоров'я та планування сім'ї є одним із основних засобів збереження здоров'я жінок й чоловіків і відноситься до фундаментальних прав людини. Досить часто ми стикаємось із значними проблемами, більшість з яких пов'язана з незнанням елементарних фактів про своє репродуктивне здоров'я і можливості його збереження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на надзвичайну актуальність цієї проблеми, треба визнати, що сьогодні питанню репродуктивних прав в юридичній літературі приділяється дуже мало уваги. Окремі сторони цієї проблеми вже досліджувались у вітчизняній та зарубіжній юридичній літературі такими авторами як М. Малєїна, З. Ромовська, О. Хазова, Р. Стефанчук, Л. Красавчикова, О. Лукашева, Г. Романовський, С. Булеца, О. Пунда, С.Алексєєв, П. Рабінович, Л. Красицька, Я. Шевченко, Т. Дробишевська та інші. Науковці мають дещо відмінні погляди щодо місця репродуктивних прав в системі особистих немайнових прав фізичних осіб, що забезпечують їх природне існування.

Невирішені раніше проблеми. Сьогодні правове регулювання можливостей, які закріплюються за людиною щодо здатності до репродукції та забезпечення їх здійснення є недостатнім та несистематизованим. Усе це обумовлює потребу в глибокому науковому аналізі проблем реалізації і захисту особистих немайнових репродуктивних прав фізичних осіб. Отже, **метою** цієї статті є формулювання поняття репродуктивних прав, визначення їхньої правової природи, місця в системі особистих немайнових прав фізичної особи, а також специфіки їх реалізації.

Виклад основного матеріалу. Для продовження життя на Землі природа забезпечила усьому живому здатність до

розмноження – репродукції. Але тільки людина здатна вирішувати питання про час народження дітей та їх кількість. Тому в цьому аспекті репродуктивні права виступають на перший план. Вони є комплексною сукупністю можливостей фізичної особи, що спрямовані на забезпечення репродуктивної функції людини щодо відтворення собі подібних [1, с.68].

Репродуктивні права є невід'ємною частиною особистих немайнових прав фізичних осіб, що забезпечують їх природне існування. Законодавчими актами, в яких вони прямо чи опосередковано закріплені, є Конституція України, [2] Цивільний кодекс України, [3] Сімейний кодекс України, [4] Основи законодавства України про охорону здоров'я [5] та інші. Але у чинному законодавстві України досі не визначено поняття репродуктивних прав і не розкрито їх особливості. Цивільний кодекс України від 16.01.2003р. (далі – ЦК України) також не виділяє репродуктивні права в системі особистих немайнових прав фізичних осіб, але разом з тим багато норм книги другої ЦК України можуть розглядатись як основа для формування концепції репродуктивних можливостей [6, с.137]. У ст.281 ЦК України у контексті права на життя закріплені деякі репродуктивні можливості фізичної особи. Зокрема, зазначено, що штучне переривання вагітності, якщо вона не перевищує дванадцяти тижнів, може здійснюватись за бажанням жінки. Переривання вагітності може бути проведене і при вагітності від дванадцяти до двадцяти двох тижнів, але у випадках, встановлених законодавством [3]. Перелік таких обставин визначається у постанові Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2006 року №144 «Про реалізацію статті 281 Цивільного кодексу України» [7]. Також згідно ст.281 ЦК України повнолітні жінка або чоловік мають право за медичними показаннями на проведення щодо них лікувальних програм допоміжних репродуктивних технологій згідно з порядком та умовами, встановленими законодавством. У ст.290 ЦК України закріплено право повнолітньої дієздатної фізичної особи бути донором крові, її компонентів, а також органів та інших анатомічних матеріалів та репродуктивних клітин [3].

На міжнародному рівні питання репродуктивних прав мало досліджене, хоча проблемі їх легального визначення надається суттєве значення. Поняття репродуктивних прав вперше було закріплено в п.7.2. Програми дій Міжнародної конференції по народонаселенню та розвитку (Каїр, 5-13 вересня 1994 р.) [8] та набуло подальшого розвитку у п.95 Платформи дій (Platform of Action), що була затверджена за результатами Четвертої Всесвітньої конференції по становищу жінок (Пекін, 4-15 вересня 1995 р.) [9]. В цьому акті зафіксовано, що репродуктивні права базуються на комплексі основоположних прав, а саме: усіх подружніх пар та окремих осіб вільно приймати відповідальне рішення відносно кількості своїх дітей, інтервалів між їхнім народженням, часом їх народження та необхідні для цього інформацію і засоби; на досягнення максимально високого рівня сексуального та репродуктивного здоров'я; приймати рішення з питань, що стосуються репродуктивної поведінки в умовах відсутності дискримінації, примушування до насильства; право на інформацію, доступ до безпечних, ефективних методів планування сім'ї та право доступу до відповідних послуг в сфері охорони здоров'я [9]. Однак, у міжнародно-правових документах, що стосуються прав людини і є базовими у цій сфері, зокрема, Загальній декларації прав людини від 10.12.1948 р., [10] Міжнародному пакті про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р., [11] Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 р., [12] Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. [13] нічого не згадується про вищезазначені права. Серед інших міжнародних актів у галузі репродуктивних прав слід відзначити Конвенцію Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979 р.), [14] Конвенцію про права дитини (1989 р.), [15] Конвенцію про права людини та біомедицину (1997 р.) [16] та інші. Слід відмітити, що всі ці документи не дають чітких формулювань та дефініцій і не мають принципової позиції з даного питання. Вони не містять конкретних рекомендацій державам щодо реалізації репродуктивних прав та розглядають репродуктивні можливості у складі невід'ємних прав людини [6, с.137]. Що стосується міжнародної судової практики, то і тут немає

чіткої позиції. Причина та сама - відсутність визначення репродуктивних прав як на міжнародному рівнях, так і в національному законодавстві багатьох країн. У вирішенні таких специфічних питань Європейський суд з прав людини надає свободу вибору для врегулювання таких питань окремим державам, сторони яких звернулись до міжнародної установи. Однак, існують деякі спроби тлумачення поняття «репродуктивних особистих немайнових прав фізичних осіб». У європейській правозастосовній практиці під ними розуміють право особи жіночої та чоловічої статі мати генетично рідну дитину, а для особи жіночої статі до репродуктивних прав також відносять право самостійно виносити дитину (право завагітніти і бути вагітною) та право на фізіологічні пологи. Проте, на нашу думку, із таким визначенням важко погодитися, оскільки воно є надто вузьким, бо не відображає всіх його складових [17, с.71].

Знайшли своє закріплення репродуктивні права і в законодавстві деяких зарубіжних країн. Наприклад, у ст.1 Закону Киргизької Республіки «Про репродуктивні права громадян і гарантії їх реалізації» зазначено, що під «репродуктивними правами» слід розуміти права громадян на охорону їхнього репродуктивного здоров'я та вільне прийняття рішень стосовно народження чи відмови від народження дитини у шлюбі чи поза ним, а також на медико-соціальну, інформаційну та консультативну допомогу у цій сфері [18]. Закон Республіки Молдова «Про репродуктивне здоров'я» [19] також містить подібне визначення. Закон «Про репродуктивне здоров'я і репродуктивні права людини» є і у Вірменії [20]. Певні спроби щодо закріплення поняття «репродуктивних прав» та покращення правового регулювання відносин у сфері реалізації репродуктивної функції були зроблені і в Україні. Так, ще у 2004 році був розроблений проект закону України «Про репродуктивні права та гарантії їх здійснення», [21] який був відхилений через його недосконалість і відсутність нових положень порівняно з чинним законодавством. Деякі норми цього законопроекту носили суто декларативний характер і дублювались в інших законодавчих актах. Представники релігійних громад також жорстко піддали критиці даний законопроект, оскільки, на їх думку народження дітей – це дар

від Бога, а не те, що для нас має передбачити закон у вигляді репродуктивних прав. З цим важко погодитись, оскільки репродуктивні права полягають не тільки в праві мати генетично рідну дитину, а й у праві на використання контрацепції, стерилізацію, штучне переривання вагітності тощо. Через рік був внесений ще один проект закону «Про охорону репродуктивного здоров'я», [22] але і він не був прийнятий, оскільки вимагав подальшого доопрацювання, зокрема стилістичного та техніко-юридичного. Отже, в Україні до цього часу немає єдиного законодавчого акту, який би комплексно та однобічно встановив охорону репродуктивного здоров'я, закріпив репродуктивні права людини та забезпечував гарантії їх здійснення.

В радянські часи проблеми правового регулювання народжуваності вивчала М.Н.Малеїна. Але у своїх працях вона використовувала термін «регулювання репродуктивної діяльності», тобто репродуктивні права як самостійна категорія особистих немайнових прав фізичної особи не визнавалися. У цивілістичній науці також немає єдиного підходу у визначенні репродуктивних прав та їхнього місця в системі особистих немайнових прав. Наприклад, Л. Красавчикова притримується думки, що репродуктивні права мають похідний характер від права на охорону здоров'я, під яким вона розуміє сукупність юридичних норм, які покликані забезпечити нормальну життєдіяльність людини, її фізичне і психічне благополуччя [23, с.140]. Підтримує цю позицію О. Хазова. Зокрема, вона вважає, що репродуктивні права включають в себе передбачені у Пекінській платформі дій повноваження та знаходять своє втілення у праві на недоторканість приватного життя, на отримання інформації та у праві на охорону здоров'я [24, с.16]. В свою чергу Г.Романовський вважає, що таке розуміння репродуктивних прав є досить обмеженим і розглядає репродуктивні права ширше, ніж різновид права на охорону здоров'я. Правильним він вважає розуміння репродуктивних повноважень як забезпечення права на життя і їх «реліктовою природою» буде саме право на життя [25, с.133]. На думку вітчизняного науковця Р. Стефанчука, розуміння репродуктивних прав виключно як складової права на охорону здоров'я є надто звуженим

розумінням, оскільки таким правам властива і низка позитивних повноважень. Не підтримує він і думку про те, що репродуктивні права тлумачаться як складова права на життя, як зазначено в ЦК України, оскільки право на життя має свою чітку структуру [26]. Відмежовуються ці права і за об'єктом. Об'єктом права на життя є особисте немайнове благо – життя особи носія цього права, а об'єктом репродуктивних прав є здійснення репродуктивної функції, що спрямоване на зачаття іншого життя. І незважаючи на те, що репродуктивні права в якійсь мірі забезпечують право на життя, вони не можуть бути тотожними тільки через те, що у випадку відсутності у особи можливостей здійснення репродуктивних прав це буде трактуватись як порушення права на життя, що є неправильним [1, с. 68]. Тому, підтримуючи думку Р. Стефанчука, вважаємо, що репродуктивні права треба розглядати як систему відокремлених особистих немайнових прав фізичних осіб, що забезпечують їх природне існування та спрямовані на здійснення репродуктивної функції.

Отже, у сучасній цивілістичній науці сформувалося декілька напрямків розуміння природи та місця репродуктивних прав в системі особистих немайнових прав фізичної особи: вони носять самостійний відокремлений характер; мають тісний зв'язок із правом на життя; розглядаються як складовий елемент права на охорону здоров'я [6, с.138]. Репродуктивні права безумовно є комплексною сукупністю можливостей фізичної особи, що спрямовані на забезпечення репродуктивної функції людини щодо відтворення собі подібних.

Перейдемо до аналізу деяких репродуктивних прав.

1. Право на репродуктивний вибір.

Це право полягає в можливості фізичних осіб приймати самостійні рішення щодо кількості дітей, часу їх народження в шлюбі чи поза ним, інтервалів між їхнім народженням, а також інші можливості, які пов'язані із плануванням сім'ї в тому числі право на реалізацію своєї репродуктивної функції природним біологічним шляхом чи з допомогою репродуктивних технологій, які дозволені в Україні.

2. Право на репродуктивне здоров'я. Важливу роль серед усіх різновидів здоров'я людини (психічного, соматичного)

відіграє її репродуктивне здоров'я, яке дає можливість людині забезпечити відтворення собі подібних. Відповідно до нормативів Всесвітньої організації охорони здоров'я (далі – ВООЗ) під репродуктивним здоров'ям розуміють стан повного фізичного, розумового та соціального благополуччя, а не просто відсутність хвороб та недуг у всіх питаннях, що стосуються репродуктивної системи та її функцій та процесів (п.7.2 Каїрської Програми дій [8] та п.94 Пекінської платформи дій [9]). Необхідність охорони репродуктивного здоров'я сьогодні усвідомлена на державному рівні. Про це свідчить схвалення Концепції Державної програми «Репродуктивне здоров'я нації на період до 2015 р.» [27]. Її метою є покращення репродуктивного здоров'я як важливої складової забезпечення соціально-економічного потенціалу країни. Фізична особа, реалізуючи своє право на репродуктивне здоров'я може володіти, користуватись та розпоряджатись ним. Володіння репродуктивним здоров'ям означає дотримання певної поведінки, яка б свідчила, що ця особа є носієм визначеного репродуктивного здоров'я. Користуватись цим немайновим благом можна шляхом укладення відповідних правочинів, наприклад, сурогатного материнства, донорства статевих клітин. Розпоряджатись репродуктивним здоров'ям можна передбаченими законом можливостями: штучного переривання вагітності, штучного запліднення, перенесення зародку в організм жінки (імплантації ембріону), стерилізації, зберігання статевих клітин шляхом їхньої кріоконсервації, використання контрацепції, профілактики та лікування безпліддя [1, с. 69].

3. Право жінки на штучне переривання вагітності. Це право передбачено у п.6 ст.281 ЦК України [3] та ст.50 «Основ законодавства про охорону здоров'я» [5] та регулюється відповідним наказом Міністерства охорони здоров'я (далі – МОЗ) [28]. При вагітності строком до 12 тижнів операція штучного переривання вагітності може бути проведена за бажання жінки у акредитованих закладах охорони здоров'я. При вагітності строком від 12 до 22 тижнів ця операція може бути проведена в окремих випадках за соціальними і медичними показаннями, в порядку, що встановлюється Кабінетом Міністрів України [3]. Законодавець не враховує

волю чоловіка щодо завершення реалізації своєї репродуктивної функції і це є значним порушенням його права на батьківство. Світова практика знає випадки, коли за бажанням жінки проводився аборт, а чоловіки, що отримали травму репродуктивних органів позбавлялися останньої можливості мати генетично рідну дитину.

Проблема абортів у правозахисному аспекті дуже суперечлива. На міжнародному рівні обговорюється проблема про права дитини: право на життя, право на народження, правовий статус ембріона. З одного боку виникає питання, у якій мірі ненароджена дитина має право на життя, з іншого необхідно зрозуміти, чи має право жінка сама розпоряджатись своїм тілом і чи має вона внаслідок цього права на фізичну недоторканість та особисте життя. Унаслідок такої невизначеності дуже важко урівноважити права ненародженої дитини і матері і зробити вибір між ними. Найчастіше репродуктивні права людини і позначені права дитини вступають у суперечність між собою. Повага до жінки не дозволяє ставитись до неї як до засобу відтворення нового покоління. Тому у цьому сенсі ми не можемо відмовитись від операцій штучного переривання вагітності. При законодавчому регулюванні абортів необхідно враховувати право жінки самостійно розпоряджатись ситуацією щодо наявної вагітності, а також базуватись на принципах попередження проведення кримінальних штучних переривань вагітності; декларування і впровадження державної політики, спрямованої на зменшення кількості абортів як засобу регулювання народжуваності. При такому підході існує велика ймовірність створення якісної нормативно-правової бази, яка ґрунтуватиметься на компромісі між правами і законними інтересами матері та прагненням держави і суспільства забезпечити право на життя ще не народженої дитини і тим самим сприяти поліпшенню демографічних показників країни [29, с. 304].

4. Право на штучне запліднення та перенесення зародку в організм жінки. Це право належить до тих можливостей, які спрямовані на покращення репродуктивної функції фізичних осіб. Воно передбачено п.7 ст.281 ЦК України, [3] ст.48 «Основ законодавства України про охорону здоров'я»[5]

та регулюється наказом МОЗ від 09.09.2013 року №787 «Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні» [30]. Здійснення штучного запліднення відбувається на прохання повнолітньої жінки за медичними показаннями на підставах та в порядку, встановленими МОЗ, за умов наявності письмової згоди подружжя, забезпечення анонімності донора та збереження лікарської таємниці. Здійснення імплантації ембріону відбувається за таких самих умов, що і штучне запліднення. Перенесення зародку в організм матері здійснюється методом екстракорпорального запліднення та перенесення ембріона (ембріонів) у порожнину матки [30]. Не всіма науковими дослідниками підтримується право кожної дієздатної жінки на штучне запліднення й імплантацію ембріона. Важливо передбачити правові гарантії можливості здійснення тих чи інших репродуктивних технологій для людей, які дійсно потребують такого втручання за медичними показаннями. Так, професор М.Малеїна щодо штучного запліднення дітей зазначає, що «здатній до природного народження дітей жінці (або подружжю) ця операція не проводиться. Це не прирівнюється до відмови в наданні медичної допомоги, оскільки жінка, здатна мати дітей, здорова і не має потреби в такій допомозі. Необгрунтоване збільшення кількості подібних операцій ускладнить надання медичної допомоги в інших, дійсно необхідних випадках, і призведе до зайвої витрати сил і засобів органів охорони здоров'я. Необмежене здійснення штучного запліднення здатне певною мірою знецінити соціальне значення родини, материнства і батьківства [31]. Дійсно, у цьому питанні доцільно орієнтуватись на загально медичні критерії, відповідно до яких повинні існувати визначені показання для того або іншого медичного втручання.

5. Право на донорство та збереження репродуктивних клітин. Право на донорство закріплене у ст.290 ЦК України, де зазначено, що повнолітня дієздатна фізична особа має право бути донором крові, її компонентів, а також органів та інших анатомічних матеріалів та репродуктивних клітин. Особа донора не повинна бути відомою реципієнту, а особа реципієнта – родині донора, крім випадків, коли реципієнт і донор перебувають у шлюбі або є

близькими родичами [3]. Донорство репродуктивних клітин та їх збереження також регулюється вищезазначеним наказом МОЗ [30]. Донація гамет та ембріонів – це процедура, за якою донори за письмово оформленою згодою надають свої статеві клітини-гамети (сперму, ооцити) або ембріони для використання в інших осіб при лікуванні безпліддя. Застосування донації ембріонів здійснюється за медичними показаннями за умови письмової інформованої добровільної згоди пацієнтів, забезпечення анонімності донора та збереження лікарської таємниці. Донорами репродуктивних клітин можуть бути жінки від 18 до 36 років, чоловіки від 20 до 40 років у разі наявності у них своєї здорової дитини, відсутності негативних фенотипічних проявів, шкідливих звичок та спадкових захворювань. Донорами ембріонів можуть бути пацієнти програми ДТР, у яких після народження дитини, у кріобанку залишилися невикористані кріоконсервовані ембріони. У разі запліднення донорських ооцитів спермою донора можливі їх перенесення в порожнину матки реципієнта або кріоконсервація. За добровільною, усвідомленою, письмово оформленою інформованою згодою пацієнтів-донорів ці ембріони можуть бути використані для донації безплідній пацієнтці/подружній парі – реципієнту, а також жінкам-реципієнтам, які не перебувають у шлюбі. Реципієнтам (на їхню вимогу) може надаватись фенотипічний портрет донорів [30].

Підтримання репродуктивної функції може здійснюватись також шляхом кріоконсервації своїх репродуктивних клітин для їх подальшого використання у майбутньому за відповідною заявою. Також перед лікуванням деяких онкологічних захворювань (злоякісні новоутворення усіх локалізацій, гематологічних, аутоімунних) з метою збереження своєї фертильності за бажанням жінки та письмовою заявою пацієнта/пацієнтів щодо застосування допоміжних репродуктивних технологій проводиться програма ДТР з метою кріоконсервації ооцитів, ембріонів [30].

6. Право на застосування методу сурогатного материнства. Відповідно до вітчизняного законодавства жінка має право здійснити своє право на материнство, скориставшись послугами сурогатної матері. На

думку представників Української асоціації репродуктивної медицини, сурогатне материнство – це метод лікування безпліддя, при якому ембріон, отриманий від генетичних батьків, переноситься в порожнину матки іншої жінки [32]. Однією із необхідних умов для проведення сурогатного (замінного) материнства є те, що сурогатна мати не повинна мати безпосередній генетичний зв'язок з дитиною. Дозволяється виношування вагітності близькими родичами майбутніх батьків (мати, сестра, двоюрідна сестра). В свою чергу, подружжя (або один з майбутніх батьків), в інтересах якого здійснюється сурогатне материнство, повинно (повинен) мати такий зв'язок з дитиною. Сурогатною матір'ю може бути повнолітня дієздатна жінка за умов наявності власної здорової дитини, добровільної письмово оформленої заяви сурогатної матері за встановленою формою, а також відсутності медичних протипоказань [30]. Питання сурогатного материнства частково регулює Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р., [4] зокрема ст.123 Сімейного кодексу України передбачає, що у разі імплантації в організм іншої жінки зародка, зачатого подружжям, батьками дитини є подружжя. Материнство за таких підстав оспорюванню не підлягає (п.2 ст.139 Сімейного кодексу України). Правила державної реєстрації актів цивільного стану в Україні від 18.10.2000 р.(далі – Правила) [33] містять положення, відповідно до якого реєстрація народження дитини провадиться з одночасним визначенням її походження та присвоєння прізвища, імені та по батькові. У разі народження дитини сурогатною матір'ю, державна реєстрація народження проводиться за заявою подружжя, яке дало згоду на перенесення ембріона цій жінці. У цьому разі одночасно з документом, що підтверджує факт народження дитини жінкою (донором), подається заява про її згоду на запис подружжя батьками дитини, справжність підпису на якій має бути нотаріально посвідченою, а також довідка про генетичну спорідненість батьків (матері чи батька) з плодом. При цьому у графі «Для відміток» робиться відповідний запис: «Матір'ю дитини згідно з медичним свідоцтвом про народження є громадянка (прізвище, ім'я, по батькові), а також зазначаються найменування закладу (установи), що видав(ла) довідку, дата її

видачі та номер, дані нотаріуса (прізвище та ініціали, нотаріальний округ чи державна нотаріальна контора), дата та за яким реєстровим номером засвідчено справжність підпису жінки на заяві про її згоду на запис подружжя батьками дитини [33]. Таким чином, норми цих актів створюють колізію, оскільки за Сімейним кодексом України діє презумпція батьківства подружжя, а в Правилах [33] прослідковується захист сурогатної матері і діє презумпція її материнства. Незважаючи на те, що закон має більшу юридичну силу ніж підзаконний акт, проблема все ж має місце. Біологічним батькам важко довести свої права на народжену дитину [29, с.420]. Як бачимо, питання сурогатного материнства в нашому національному законодавстві недостатньо врегульоване, тому особлива увага повинна приділятися проблемам договірних відносин у цій сфері, оскільки застосування сурогатного материнства сьогодні стало одним із способів продовження роду.

7. Право на стерилізацію. Воно належить до тих репродуктивних прав, які спрямовані на припинення репродуктивної функції. У правовому розумінні стерилізація є правовою можливістю фізичної особи, яка передбачена у п.5 ст.281 ЦК України, де зазначається, що стерилізація може відбуватись лише за бажанням повнолітньої фізичної особи. Стерилізація недієздатної фізичної особи за наявності медичних і соціальних показань може бути проведена лише за згодою її опікуна, з додержанням вимог, встановлених законом [3]. Однак, як вважає вчений Р.Стефанчук, зважаючи на невідворотність наслідків стерилізації цю процедуру необхідно проводити за рішенням органів опіки та піклування або суду [1, с.71]. Право на стерилізацію передбачає також і ст.49 Основ законодавства України про охорону здоров'я [5]. Дана процедура регулюється наказом МОЗ від 06.07.1994 р.№121 «Про застосування методів стерилізації громадян»[34]. Використання методів хірургічної стерилізації може здійснюватись за власним бажанням або добровільною згодою пацієнта в акредитованих закладах охорони здоров'я за медичними показаннями та в порядку, що встановлюється МОЗ [34]. Примусова стерилізація людей розглядається Міжнародним кримінальним судом як злочин проти людства, проте в деяких країнах світу має місце така практика.

8. Право на використання контрацепції. На відміну від стерилізації, яка назавжди припиняє репродуктивну функцію, використання контрацепції лише призупиняє її на певний час. У чинному законодавстві України можливість використання контрацепції не врегульована. На думку Р.Стефанчука під цим треба розуміти можливість фізичної особи використовувати будь-який з методів контрацепції чи відмовитись від їх використання, а також вимагати надання медико-соціальної допомоги за індивідуальним підбором прийнятних методів контрацепції та інших ознак з урахуванням статі, стану здоров'я, віку, індивідуальних особливостей та інших ознак [1, с.71].

9. Право на профілактику і лікування безпліддя належить до тих репродуктивних прав, які спрямовані на підтримання чи відновлення репродуктивної функції фізичних осіб. Відповідно до стандартів ВООЗ безпліддя (ненавмисна бездітність) розглядається саме як хвороба, право на зцілення якої належить до найважливіших прав людини [35, с.43].

10. Право на інформацію про репродуктивні права полягає в отриманні достовірної, повної і доступної для сприйняття інформації про стан свого репродуктивного здоров'я та в отриманні достовірної інформації про безпечні, ефективні, доступні допоміжні репродуктивні технології, методи планування сім'ї та інше.

11. Право на конфіденційність інформації щодо реалізації репродуктивних прав. Суть цього права в тому, що фізична особа має право самостійно визначати коло осіб, яких вона буде ознайомлювати з інформацією про реалізацію нею цих прав, а також вимагати від цих осіб та від інших осіб, яким ця інформація стала відома, в тому числі і у зв'язку із виконанням службових обов'язків, нерозголошення такої інформації.

12. Право на захист репродуктивних прав може здійснюватись як шляхом застосування загальних способів захисту, передбачених розділом 1 книги першої ЦК України, так і спеціальних, наприклад

спростування неправдивої інформації про стан репродуктивного здоров'я [1, с.72].

До репродуктивних прав слід було б віднести і інші права такі як: право на одержання послуг щодо здійснення та охорони репродуктивного здоров'я, право малолітніх та неповнолітніх на охорону репродуктивного здоров'я, право на батьківство та материнство, право на репродуктивну недоторканість та захист від жорстокого і такого, що принижує поведінку та насильства.

Всі вищеперелічені права спрямовані на те, щоб кожна фізична особа могла вільно володіти, користуватись і розпоряджатись своїм репродуктивним здоров'ям за власним бажанням і на свій розсуд. Як бачимо, репродуктивні права становлять цілу систему і їх закріплення на законодавчому рівні сприятиме можливості їх ефективної реалізації та захисту.

Висновки. Отже, під репродуктивними правами слід розуміти особисті немайнові права фізичної особи на здійснення та охорону репродуктивного здоров'я, вільне прийняття рішень щодо народження чи відмови від народження дітей, а також на медичну, соціальну, інформаційну і консультативну допомогу в цій сфері в разі такої необхідності.

Підсумовуючи вищевикладене, вважаємо, що репродуктивні права треба розглядати як систему відокремлених особистих немайнових прав фізичних осіб, що забезпечують її природне існування та спрямовані на здійснення репродуктивної функції фізичних осіб. Незважаючи на їх тісний зв'язок із правом на життя, було б доцільним виділити ці права в окрему статтю Цивільного кодексу України. Окрім того, сьогодні вкрай необхідним є прийняття єдиного законодавчого акту в цій сфері, який би закріпив репродуктивні права, розкрив їх зміст і передбачив гарантії здійснення, виходячи з пріоритету прав і свобод людини і громадянина.

Список використаних джерел:

1. Стефанчук Р. О. Поняття, система, особливості здійснення і захисту репродуктивних прав фізичної особи / Р. О. Стефанчук // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2004. – № 1-2. – С. 66-72.
2. Конституція України від 28.06.1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
3. Цивільний кодекс України : закон України від 16.01.2003 р. №435-IV // Відомості Верховної Ради. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.
4. Сімейний кодекс України : закон України від 10.01.2002 р. №2947-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21-22. – Ст. 15
5. Основи законодавства про охорону здоров'я : закон України від 19.11.1992 р. №2801-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 4. – Ст. 19.
6. Мухамедова Е. Е. Репродуктивні права фізичної особи в системі особистих немайнових прав / Е. Е. Мухамедова // Учен. записки Таврического нац. ун-та им. В.И. Вернадського. Серія «Юридические науки». – 2012. – № 2. – Т. 25(64). – С. 136-141.
7. Про реалізацію статті 281 Цивільного кодексу України : постанова Кабінету Міністрів України від 15.02.2006 р. № 144 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 7. – Ст.114.
8. Програма дій Міжнародної конференції по народонаселенню та розвитку (Каїр, 5-13 вересня 1994 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.un.minsk.by/ru/unfpa/rescenter/conference/unfpa-confer7.html>.
9. Платформа дій Четвертої Всесвітньої конференції по жінкам (Пекін, 4-15 вересня 1995 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.owl.ru/win/pecin/oglav1.htm>.
10. Загальна декларація прав людини від 10.12.1998 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
11. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
12. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_042.
13. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
14. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18.12.1979 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_207.
15. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
16. Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину від 04.04.1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_334.
17. Тюхтій Н. Репродуктивні особисті немайнові права фізичних осіб / Н. Тюхтій // Юридична Україна. – 2013. – № 6. – С. 70-75.
18. О репродуктивных правах граждан и гарантиях их реализации: Закон Кыргызской республики от 10.08.2007 г. № 147 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=18263.
19. О репродуктивном здоровье : закон Республики Молдова от 15.06.2012 г. № 138 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=54744.
20. О репродуктивном здоровье и репродуктивных правах человека : закон Республики Армения от 11.12.2002 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1339&lang=rus>.

21. Про репродуктивні права та гарантії їх здійснення : проект Закону України від 10.02.2004 р. №5105 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=5105&skl=5.
22. Про охорону репродуктивного здоров'я : проект Закону України від 12.07.2005 р. №5369 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=5369&skl=5.
23. Красавчикова Л. О. Понятие и система личных, не связанных с имущественными, прав граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации : дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.03 / Л. О. Красавчикова ; Уральская государственная юридическая академия. – Екатеринбург, 1994. – 435 с.
24. Хазова О. А. Репродуктивные права России: пределы законодательного регулирования / О. А. Хазова // Конституционное право: восточноевропейское обозрение. – 2000. – № 4. – С. 15-24.
25. Романовский Г. Б. Гносеология права на жизнь / Г. Б. Романовський. – СПб. : Юридический центр Прес, 2003. – 368 с.
26. Стефанчук Р. О. Право на життя як особисте немайнове право фізичних осіб / Р. О. Стефанчук // Право України. – 2003. – № 11. – С. 115-119.
27. Державна програма «Репродуктивне здоров'я нації» на період до 2015 р., затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 27.12.2006 р. № 1849 із змінами внесеними згідно Постанови КМУ № 574 від 30.10.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1849-2006-п>.
28. Про затвердження Порядку надання комплексної медичної допомоги вагітній жінці під час небажаної вагітності, форм первинної облікової документації та інструкцій щодо їх заповнення : наказ Міністерства охорони здоров'я від 24.05.2013 р. № 423 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1095-13>.
29. Медичне право України : підручник / С. Г. Стеценко, В. Ю. Стеценко, І. Я. Сенюта. – К. : Правова єдність, 2008. – 507 с.
30. Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 09.09.2013 р. №787 із змінами №165 від 06.03.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13>.
31. Малейна М. Н. Человек и медицина в современном праве : учеб. и практ. пособ. / М. Н. Малейна. – М. : БЕК, 1995. – 272 с.
32. Офіційний сайт Української Асоціації Репродуктивної Медицини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uarm.org.ua/>.
33. Правила державної реєстрації актів цивільного стану в Україні від 18.10.2000 р. №52/5 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 42. – Ст. 205.
34. Про застосування методів стерилізації громадян : наказ Міністерства охорони здоров'я від 06.07.1994 р. №121 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/lavs/show/z0187-94>.
35. Дахно Ф. В. Бесплодность – це хвороба, право на зцілення якої є одним із найважливіших прав людини / Ф. В. Дахно // Нова медицина. – 2002. – № 4. – С. 42-45.

References

1. R. O. Stefanchuk The Concept, System, Specifics and Protection of Personal Reproductive Rights / R. O. Stefanchuk // Visnyk Khmelnytskoho instytutu rehionalnoho upravlinnia ta prava (Bulletin of Khmelnytskyi Institute of Regional Management and Law). – 2004. – No. 1-2. – Pp. 66-72.
2. The Constitution of Ukraine dated 28.06.1996 [Online resource]. – Access : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254k/96>.
3. Civil Code of Ukraine : Law of Ukraine dated 16.01.2003 No. 435-IV // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (the Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine). – 2003. – No. 40-44. – Art. 356.

4. Family Code of Ukraine : Law of Ukraine dated 10.01.2002 No. 2947-III // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (the Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine). – 2002. – No. 21-22. – Art.15.
5. Basic Laws on Health Care : Law of Ukraine dated 19.11.1992 No. 2801-XII // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (the Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine). – 1993. – No. 4. – Art.19.
6. E. E. Mukhamedova Individual's Reproductive Rights in the System of Moral Human Rights / E. E. Mukhamedova // Uchenye zapiski Tavricheskogo nats. un-ta im. V. I. Vernadskogo (Notes of Taurida National V.I. Vernadsky University). Series "Law science". – 2012. – No. 2. – Vol. 25 (64). – Pp.136-141.
7. On implementation of article 281 of the Civil Code of Ukraine : Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 15.02.2006 No. 144 // Ofitsiyni Visnyk Ukrainy (the Official Bulletin of Ukraine). – 2006. – No. 7. – Art. 114.
8. Programme of Action of the International Conference on Population and Development (Cairo, September 5-13, 1994) [Online resource]. – Access : <http://www.un.minsk.by/ru/unfpa/rescenter/conference/unfpa-confer7.html>.
9. Platform for Action of the Fourth World Conference on Women (Beijing, September 4-15, 1995) [Online resource]. – Access : <http://www.owl.ru/win/pecin/oglav1.htm>.
10. The Universal Declaration of Human Rights dated 10.12.1998. [Online resource]. – Access : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
11. The International Covenant on Civil and Political Rights dated 12.16.1966 [Online resource]. – Access : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
12. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights dated 16.12.1966 [Online resource]. – Access : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_042.
13. European Convention on Human Rights dated 04.11.1950 [Online resource]. – Access : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
14. United Nations Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women dated 12.18.1979 [Online resource]. – Access : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_207.
15. Convention on the Rights of the Child dated 20.11.1989 [Online resource]. – Access : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
16. Convention on the Protection of Human Rights and Dignity for the Application of Biology and Medicine : Convention on Human Rights and Biomedicine dated 4.4.1997 [Online resource]. – Access : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_334.
17. N. Tukhtii Reproductive Moral Rights of Human Beings / N. Tukhtii // Yurydychna Ukrainia (Juridical Ukraine). – 2013. – No. 6. – Pp. 70-75.
18. On Reproductive Rights of Citizens and Guaranties of their Exercise: Law of the Kyrgyz Republic dated 10.08.2007 No. 147 [Online resource]. – Access : http://base.spininform.ru/show_doc.fwx?rgn=18263.
19. On Reproductive Health : Law of the Republic of Moldova dated 15.06.2012 No. 138 [Online resource]. – Access : http://base.spininform.ru/show_doc.fwx?rgn=54744.
20. On Reproductive Health and Reproductive Human Rights : Law of the Republic of Armenia dated 11.12.2002 [Online resource]. – Access : <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1339&lang=rus>.
21. On Reproductive Rights and Guarantees of their Implementation : Draft Law of Ukraine dated 10.02.2004 No. 5105 [Online resource]. – Access : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=5105&skl=5.
22. On Reproductive Health : Draft Law of Ukraine dated 12.07.2005 No. 5369 [Online resource]. – Access : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?Id=&pf3516=5369&skl=5.
23. L. O. Krasavchykova Concept and System of Private Moral Non Property Rights of Citizens in the Civil Law of the Russian Federation : thesis ... of doctor of juridical sciences : 12.00.03 / L. O. Krasavchykova ; Ural State Law Academy. – Yekaterinburg, 1994. – 435 p.
24. O. A. Hazova Reproductive rights in Russia: the Limits of Legal Regulation / O. A. Hazova // Konstitutsionnoe pravo: vostochnoevropeiskoe obozrenie (Constitutional Right: East European Review). – 2000. – No. 4. – Pp.15-24.

25. G. B. Romanovsky Epistemology of life right / G.B. Romanovsky. – St. Petersburg : Yuridicheskiy tsentr Press, 2003. – 368 p.
26. R. O. Stefanchuk The Right to Life as a Personal Moral Right of Human Beings / R. O. Stefanchuk // Pravo Ukrainy (Law of Ukraine). – 2003. – No. 11. – Pp. 115-119.
27. State Program “Reproductive Health of the Nation” until 2015, approved by the Cabinet Ministers of Ukraine by 27.12.2006 No. 1849 amended 10.30.2014 No. 574 [Online resource]. – Access : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1849-2006-p>.
28. On Approval of the Provision of Comprehensive Medical Care to the Pregnant Woman during Unwanted Pregnancy Forms of Primary Records and Instructions for Filling them out : order of the Ministry of Health of Ukraine dated 24.05.2013 No. 423 [Online resource]. – Access : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1095-13>.
29. Medical Law of Ukraine : textbook / S. H. Stetsenko, V. Yu. Stetsenko, I. Ya. Seniuta. – K. : Legal Unity, 2008. – 507 p.
30. On Approval of the Use of Reproductive Technologies in Ukraine : order of the Ministry of Health of Ukraine dated 09.09.2013 No. 787 amended No. 165 from 03.06.2014 [Online resource]. – Access : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13>.
31. M. N. Maleina Human and Medicine in the Modern Right : textbook / M. N. Maleina. – M. : BEK, 1995. – 272 p.
32. The official website of the Ukrainian Association of Reproductive Medicine [Online resource]. – Access : <http://www.uarm.org.ua/>.
33. Rules of State Registration of Acts of Civil Status in Ukraine dated 18.10.2000 No. 52/5 // Ofitsiyniy Visnyk Ukrainy (the Official Bulletin of Ukraine). – 2000. – No. 42. – Art. 205.
34. On the Application of Methods of Citizens’ Sterilization : order of the Ministry of Health of Ukraine dated 06.07.1994 No. 121 [Online resource]. – Access : <http://zakon4.rada.gov.ua/lavs/show/z0187-94>.
35. F. V. Dakhno Infertility – a Disease the Right to Healing which is One of the Most Important Human Rights / F. V. Dakhno // Nova medytsyna (New Medicine). – 2002. – No. 4. – Pp. 42-45.